

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ**

**БЕРДАҚ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

ИҚТИСОДИЁТ ФАКУЛЬТЕТИ

«Оролбуйи аҳолиси турмуш фаравонлигини оширишда инвестицион жозибаторликнинг аҳамияти» мавзусидаги Республика илмий–амалий видеоконференциясининг

ТЎПЛАМИ

2020 йил 10-апрел

«Арал бойы халықлары турмысы абаданлығын асырыўда инвестициялық тартымлылықтың әҳмийети» атамасындағы Республикалық илимий - әмелий видеоконференциясының

ТОПЛАМЫ

2020-жыл 10-апрель

Нөкис 2020

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети Экономика факультети профессор-оқытыушылары тәрәпинен 2020-жылдың 10-апрель күни өткизилген «Арал бойы халықлары турмысы абаданлығын асырыўда инвестициялық тартымлылықтың әхмийети» атамасындағы Республикалық илимий-әмелий видеоконференцияның

МАТЕРИАЛЛАР ТОПЛАМЫ

Редакторлар хәм шөлкемлестириў комиссиясы:

1. Реймов А. ҚМУ ректоры, комиссия баслығы
2. Турдымамбетов И. ҚМУ проректоры, комиссия баслығының орынбасары
3. Худайбергенов А. ҚМУ проректоры, комиссия ағзасы
4. Жиёмуратов Т.П. ҚМУ Экономика факультети деканы, комиссия ағзасы
5. Убайдуллаев К. Экономика кафедрасы профессоры, комиссия ағзасы
6. Низаматдинов К.К илимий изертлеўлер, инновациялар хәм илимий педагог кадрлар таярлаў бөлими баслығы,
7. Қудияров К.Р. Финанс кафедрасы доценти, жуўаплы редактор
8. Адильчаев Р.Т. Экономика кафедрасы баслығы, комиссия ағзасы
9. Утемуратова Г.Х. Экономикалық теория кафедрасы баслығы, комиссия ағзасы
10. Байжанов С.Х. Бухгалтериялық есап хәм аудит кафедрасы баслығы, комиссия ағзасы
11. Сауханов Ж. Финанс кафедрасы баслығы, комиссия ағзасы
12. Исмайлов Қ. Бухгалтериялық есап хәм аудит кафедрасы доценти, комиссия ағзасы
13. Мырзанов Б. Бухгалтериялық есап хәм аудит кафедрасы доценти
14. Қалимбетов Х.Қ Финанс кафедрасы доценти, комиссия ағзасы
15. Қалмуратов Б. - Экономика кафедрасы доценти, комиссия ағзасы
16. Тлеуов Н. Экономика кафедрасы, PhD
17. Нурымбетов Т. Бухгалтериялық есап хәм аудит кафедрасы, PhD
18. Алымов А. – Экономика кафедрасы доценти, комиссия ағзасы
19. Даўлетмуратов А. Экономикалық теория кафедрасы доценти
20. Каражанова Р. - Экономика кафедрасы үлкен оқытыушысы, комиссия ағзасы
21. Мадреймов А. - Финанс кафедрасы үлкен оқытыушысы, комиссия ағзасы
22. Маденова Э. Экономика кафедрасы, PhD
23. Тажекеев З.–Бухгалтериялық есап хәм аудит кафедрасы оқытыушы, комиссия ағзасы
24. Шамшетова Д. Финанс кафедрасы ассистенти, комиссия ағзасы
25. Айтмуратова У. Финанс кафедрасы ассистенти, комиссия ағзасы
26. Пирниязова Г. Экономикалық теория кафедрасы ассистенти
27. Қаипназарова Г. - Экономика кафедрасы ассистенти, комиссия ағзасы

Пикир билдириўшилер:

э.и.д. профессор Убайдуллаев Қ

э.и.к. доцент Сауханов Ж

Топлам, экономикалық пәнлер хәм жаслар машқалаларын үйренип атырған илимий хызметкерлерге, изертлеўши-излениўшилерге, оқытыушыларға, экономикалық тараў кәнийгеликтери хәм магистрантлар хәм студент жасларға арналған.

Топламда берилген мақалалардың мазмунына, дурыслығына, мағлыўматлардың анықлығына авторлардың өзлери жуўапкер.

Экономистларнинг ҳисоб-ҳисобларига мувофиқ, инсон капиталига ҳақ инвестициялар ўлчамлаштирилганда, турли мамлакатларда инсон капиталига киритилган инвестиция менен халқнинг жан басына туўри келетуғин даражатлар ортасындағи айырмашылық 10 % тен 30 % ке шекем болуўын көрсетеди.

Улуўма алғанда, стратегиялық мақсетлерге ерисиў, жаңа шоққыларды ийелеў, раўажланған мамлакетлер қатарынан орын алуў ушын мамлакетте билимли, тажирийбели ҳәм заманагөй пикирлейтуғин жоқары даражели кадрлар, қәнигелернинг орын айрықша. Бул мүтәжликти аңсатлық пенен өз-өзинен қанаатландырылмайды, буның тийқарында инсон капиталы ҳәм оған сарпланған инвестиция жатады. Солай екен, инсан, оның потенциалын жүзеге шығаруў ҳәмде оны мәлим мақсетлерге ерисиў жолына бағдарлау сыяқлы ўазыйпаларды толық орынлау мамлакетимиз раўажланыўының тийқарын қурайды.

Жуўмақ сыпатында соны айтыўымыз мүмкин, инсон капиталын раўажландыруў ҳәм оны инвестициялау бүгинги күннинг ақтуал мәселелеринен бири ҳисабланады. Инсон капиталына бағдарланып атырған инвестициялар ҳәм олардың нәтийжелиги тиккелей мамлакетнинг халық аралық көлемдеги абырайын белгилеўдеги әҳмийетли факторлардың бири.

О‘ЗБЕКISTONDA QULAY INVESTITSION MUHITNI SHAKLLANTIRISH YO‘NALISHLARI

*Azimova L.TTYESI, katta o‘qituvchi
Avazov N.R.TDIU “Iqtisodiyot” fakulteti talabasi*

Hozirgi kunda mamlakatimizda makroiqtisodiy barqarorlikni yanda mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o‘shirish sur‘atlarini saqlab qolish, iqtisodiyotni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hamda qulay investitsion muhitni shakllantirishga qaratilgan islohatlar amalga oshirilmoqda. Natijada mamlakat iqtisodiyotiga kirib kelayotgan xorijiy investitsiyalar hajmi oshib bormoqda. Investitsiyalar iqtisodiyotni rivojlantiruvchi asosiy omil bo‘lib hisoblanadi. Investitsiyalar hajmi oshishi natijasi iqtisodiyotning jadal rivojlanishiga erishish mumkin. Investitsiyalar iqtisodiyotning rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatuvchi eng samarali vosita hisoblanadi. O‘zbekistonni rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasida ham qulay investitsion muhitni shakllantirish asosida xorijiy investitsiyalar hajmini oshirishga alohida urg‘u berilgan:

- investitsiya muhitini takomillashtirish, mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy, eng avvalo, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish⁷³.

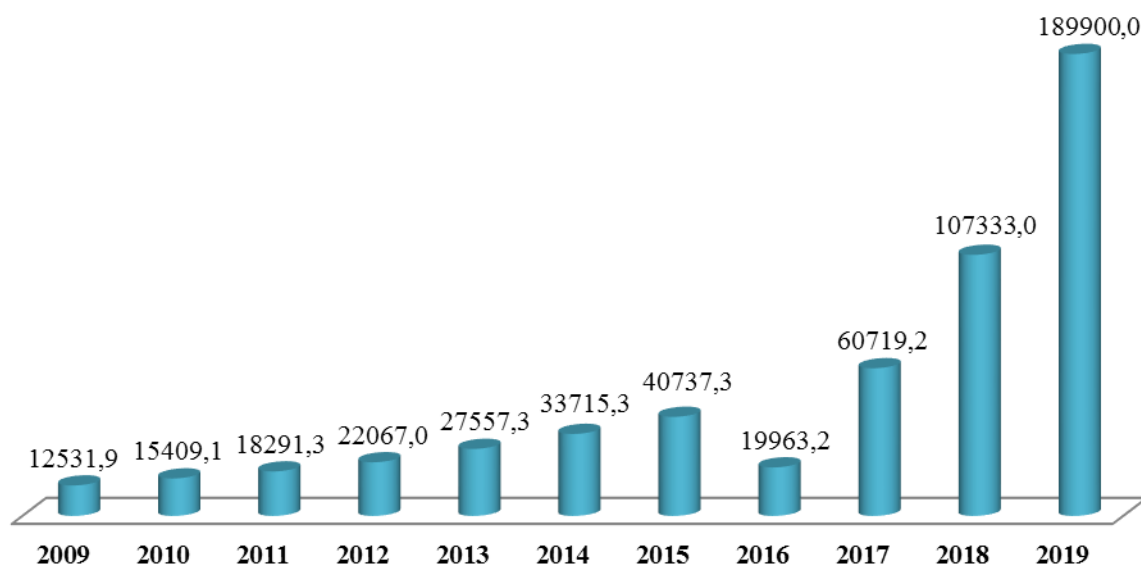
Xorijiy to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar globallashuvning asosiy drayveri va hozirgi global iqtisodiyotda eng muhim rolni o‘ynaydi. U mamlakatlarning ishlab chiqarish jarayonini qo‘shimcha kapital bilan ta‘minlaydi va iqtisodiy o‘shirish darajasini oshiradi⁷⁴.

⁷³ “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida” to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. PF-4947. 2017-yil 7-fevral. <https://lex.uz/docs/-3107036>

Investitsiya muhiti deganda, mamlakat iqtisodiyoti yoki uning ma’lum bir hududiga kiritiladigan investitsiyalarning samaradorligi va xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, tashkiliy-huquqiy, ekologik, madaniy va boshqa shart-sharoitlar majmuasi tushuniladi⁷⁵. U muayyan hududga investitsiyalar kiritishning maqsadga muvofiqligi va jozibadorligini belgilaydigan shart-sharoitlarning mavjud ijobiy va salbiy tomonlarini anglatadi. Investitsiya muhiti holati yaratilgan huquqiy baza va uning asoslari, qonun hujjatlarining sifatli tuzilishi va ularga rioya qilinishini talab etadi.

O‘zbekistonda qulay investitsion muhitni shakllantirishga qaratilgan islohatlar natijasida iqtisodiyotda investitsiyalar hajmi oshib bormoqda(1-rasm).

2009-2019 yillarda asosiy kapitalga investitsiyalar
(mlrd. so‘m)

1-rasm. **2009-2019 yillarda asosiy kapitalga o‘zlashtirilgan investitsiyalar hajmi** (mlrd. so‘m)⁷⁶

Asosiy kapital o‘zlashtirilgan investitsiyalar statistikasiga e’tibor qaratiladigan bo‘lsa, unda bu davrda asosiy kapitalga investitsiyalar 2009-yilda 12531,9 mlrd. so‘mni, 2010-yilda 15409,1 mlrd. so‘mni, 2011-yilda 18291,3 mlrd. so‘mni, 2012-yilda 22067,0 mlrd. so‘mni, 2013-yilda 27557,3 mlrd. so‘mni, 2014-yilda 33715,3 mlrd. so‘mni, 2015-yilda 40737,3 mlrd. so‘mni, 2016-yilda 19963,2 mlrd. so‘mni, 2017-yilda 60719,2 mlrd. so‘mni, 2018-yilda 107333,0 mlrd. so‘mni va 2019-yilda 189900,0 mlrd. so‘mni tashkil qilgan. Ayniqsa 2019-yilda 189,9 trln. so‘m (dollar ekvivalentda 21,5 mlrd. AQSh doll.) yoki 2018-yilga nisbatan 133,9 % asosiy kapitalga investitsiyalar o‘zlashtirilgan.

⁷⁴ Hui-Ching Hsieh, Sofia Boarelli, Thi Huyen Chi Vu. “The effects of economic policy uncertainty on outward foreign direct investment”. *International Review of Economics and Finance* 64 (2019) 377–392.

⁷⁵ N.G‘.Karimov, R.X.Xojimatov. – “Investitsiya”. O‘quv qo‘llanma- T.:Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2019. –B. 221.

⁷⁶ www.stat.uz O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy sayti ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

2019-yilda YaIMga nisbatan asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar 37,1 % ni tashkil etib, 2018-yildagi ko'rsatkichga nisbatan 6,5 % punktga ko'paygan. Mazkur ko'rsatkich 2017-yilda – 23,9 % ni hamda 2018-yilda – 30,6 % ni tashkil etgan.

Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning yuqori o'sish sur'atlariga erishilishida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya va kreditlarning yuqori o'sish sur'atlari asosiy omil bo'lgan. Ular 2018-yilga nisbatan 3,9 marta o'sib, jami asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmining – 31,0 % ini, shundan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning 19,6 % (yoki 3,6 marta o'sishni) tashkil qilgan.

Yuqoridagi statistik ma'lumotlar asosida O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiyalarning hajmi oshib borayotganligini kuzatish mumkin. Bu mamlakatda olib borilayotgan qulay investitsion muhitni shakllantirishga qaratilgan islohatlar natijasidan darak beradi. Investitsiyalarning iqtisodiyotga ijobiy ta'siri ham sezilarli darajadadir. Uning YaIM shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatayotganligi kuzatilmogda.

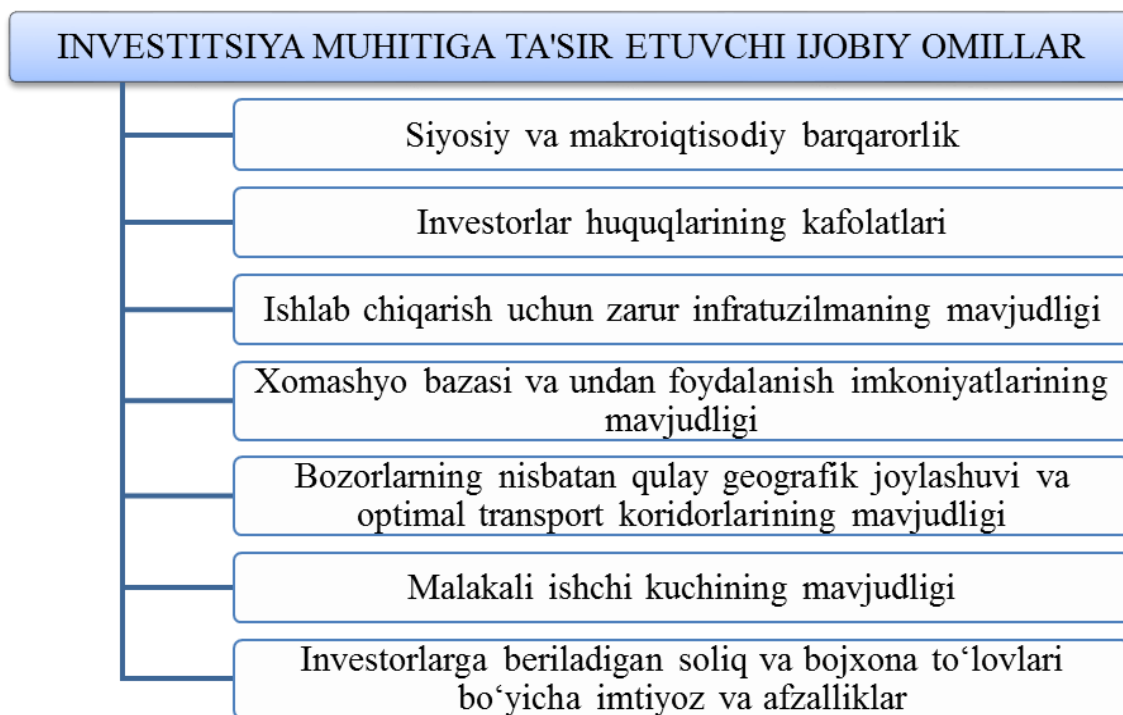
Investitsiya muhitiga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatadigan omillar mavjud (2-rasm). Mamlakatning siyosiy tizimi va makroiqtisodiy barqarorligi, investorlar manfaatini himoya qiladigan huquqiy kafolatlarning yaratilganligi. Shuningdek, xomashyo resurslarining mavjudligi, ishlab chiqarishni tashkil etish va uni sotish uchun qulay infratuzilmaning rivojlanganligi hamda ular uchun taqdim etiladigan soliq va bojxona imtiyozlarining darajasi.

Respublikamizda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish yo'li bilan radioelektronika, elektronika sohasini rivojlantirishga katta e'tibor berilishi iqtisodiyotning yuqori sanoatlashganligi belgisi hisoblanadi. Shuningdek, yengil va oziq-ovqat sanoati uchun asbob-uskunalar, qishloq xo'jaligi uchun kichik mexanizatsiya vositalari ishlab chiqarishni ta'minlovchi boshqa istiqbolli tarmoqlar, xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish sohasini rivojlantirish, ishlab chiqarish uchun texnika va texnologiyalarni, ya'ni asosiy vositalarni ishlab chiqaradigan tarmoqlarni tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish bugungi kunning talabi va jahon iqtisodiyotida o'z o'rnimizga ega bo'lishning zaruriy omilidir.

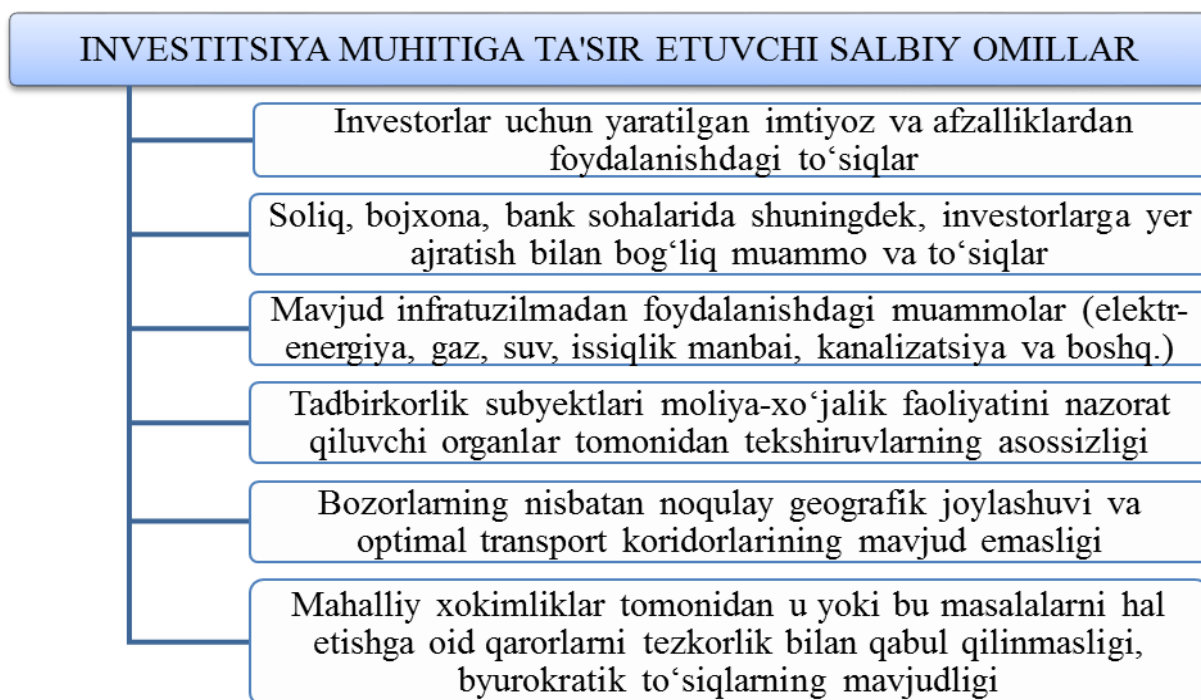
Bugungi kunda investitsiya muhitiga bir qator salbiy omillar ham o'z ta'sirini ko'rsatmogda. Bular sirasiga mavjud infratuzilmalardan foydalanishdagi muammolarni keltirish o'rinlidir. Shuningdek, soliq, bojxona, bank sohasida va investorlarga yer ajratish bilan bog'liq to'siqlar ham tez-tez uchrab turibdi (3-rasm). Zero, investitsiyalarsiz modernizatsiya ham, yangilanish ham bo'lmaydi. Shundan kelib chiqqan holda mamlakatimiz iqtisodiyotida qulay investitsion muhit shakllanishiga to'siq bo'layotgan ba'zi muammo va kamchiliklarni ijobiy hal qilish asosida mamlakatda qulay investitsion muhitni shakllantirish hamda buning natijasida xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilishga erishish mumkin.

Hozirgi kunda respublikamizda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga qaratilgan ko'plab islohatlar amalga oshirilmogda. Natijada mamlakat iqtisodiyotiga kirib kelayotgan xorijiy investitsiyalar hajmi ham shunga mutanosib tarzda oshib bormogda.

O'zbekistonda qulay investitsion muhitni shakllantirishga qaratilgan quyidagi takliflarni amaliyotga tadbiiq etish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

2-rasm. Investitsiya muhitiga ijobiy ta'sir qiluvchi omillar⁷⁷

3-rasm. Investitsiya muhitiga salbiy ta'sir qiluvchi omillar⁷⁸

⁷⁷ Mustafakulov Sh.I., "Investitsion muhit jozibadorligi: nazariya, metodologiya va amaliyot". Monografiya – T.: "Ma'naviyat" O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi. 2017-y. 209-b.

⁷⁸ Mustafakulov Sh.I., "Investitsion muhit jozibadorligi: nazariya, metodologiya va amaliyot". Monografiya – T.: "Ma'naviyat" O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi. 2017-y. 211-b.

✓ respublika iqtisodiyotiga bevosita kapital mablag‘larni keng jalb qilishni ta‘minlaydigan huquqiy, ijtimoiy- iqtisodiy va boshqa shart-sharoitlarni muntazam takomillashtirish;

✓ respublikamizga jahon darajasidagi texnologiyani yetkazib berayotgan, iqtisodiyotning zamonaviy tarkibini vujudga keltirishga ko‘maklashayotgan xorijiy sarmoyadorlarga imtiyoz va preferensiyalarni taqdim etish tizimini takomillashtirish;

✓ energiya tejamkor va atrof muhitga kam zarar yetkazadigan yuqori texnologik, zamonaviy uskunalarni o‘rnatish; mahalliy sharoitlarga mos keladigan ilg‘or xorijiy texnologiyalarni tatbiq etish, o‘zimizda yaratilayotgan ixtirolarni rag‘batlantirish va bilimlar iqtisodiyotiga mablag‘lar yo‘naltirish.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, investitsiyalar iqtisodiyotni rivojlantiruvchi, uni modernizatsiya va diversifikatsiya qiluvchi asosiy omil hisoblanadi. Xorijiy investitsiyalarning mamlakat iqtisodiyotiga kirib kelish hajmini oshirish asosida yuqori iqtisodiy o‘sinh sur‘atlarini saqlab qolish hamda mamlakatda makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash ishlarini amalga oshirish mumkin. Xorijiy investitsiyalar hajmi oshishi uchun mamlakatda shakllangan qulay investitsion muhiti mavjud bo‘lishini talab etadi. Mamlakatda qanchalik qulay investitsion muhit shakllangan bo‘lsa, bu mamlakat iqtisodiyotiga kirib kelayotgan investitsiyalar hajmi ham shunchalik yuqori bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasida ham olib borilayotgan islohatlar natijasida makroiqtisodiy barqarorlik ta‘minlanmoqda hamda qulay investitsion muhit shakllanmoqda. Natijada respublika iqtisodiyotiga kirib kelayotgan xorijiy investitsiyalar hajmi muntazam oshib bormoqda. Bu esa mamlakat iqtisodiyoti jadal o‘sinhga erishishidan darak beradi.

ТРАНСПОРТ ХЫЗМЕТИН БАСҚАРЫЎ МЕХАНИЗМИН ЖЕТИЛИСТИРИЎ

Пирниязова Гулзира Жамаловна

“Экономикалық теория” кафедрасы қытыўшысы

Қәлимбетов Халықназар Финанс кафедрасы доценти

Экономикадағы структуралық өзгерислер нәтийжесинде сапа жағынан унамлы өзгерислерге ерисилип, бүгинги күнде экономиканың жетекши тараўларын модернизациялаў жоқары пәт пенен раўажланбақта.

Өзбекстан Республикаси Президентиниң 2019-жыл 1-февралдағы «Транспорт тараўында мәмлекет басқарыўы системасын терең жетилистириў илажлары ҳаққындағы ПФ-5647 санлы қарарының қабыл етилиўи бул тараўдың елде раўажланыўына түртки болды десек асра айтқан болмаймыз. Бул қарардың тийкарғы ўазыйпаларының бири транспорт ҳәм логистика системасын раўажландырыў ҳәм оның машқалаларын үйрениў, республиканың транспорт потенциалынан пайдаланыў ҳәмде халық аралық ҳәм регионаллық транзитти раўажландырыў болып табылады.

Хәр бир мәмлекеттиң транспорт-транзит потенциал имканиятлары ҳәм оны жетилистириў Орайлық Азия мәмлекетлери арасында интеграция процесслерин раўажландырыўда айрықша роль атқарады. Орайлық Азия мәмлекетлери арасында,

**5-СЕКЦИЯ. АРАЛ БОЙЫ АЙМАҒЫНДА ХЫЗМЕТ КӨРСЕТИҰ ТАРАҰЛАРЫН
РАҰАЖЛАНДЫРЫҰДА ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ ТӘСИРИ**

107. Dawletmuratov A., Suyindikova A. Mámleket ekonomikasınıń rawajlanıwında insan kapitalınıń róli	253
108. Даўлетмуратов А.М. Өзбекстанда хызмет көрсетиў тараўын раўажландырыў преспективалары.....	255
109. Даўлетмуратов А.М., Муратбаев Ә. Инсан капиталына инвестициялар.....	257
110. Azimova L., Avazov N.R. O‘zbekistonda qulay investitsion muhitni shakllantirish yo‘nalishlari	259
111. Пирниязова Г.Ж., Қәлимбетов Х. Транспорт хызметин басқарыў механизмин жетилистириў.....	263
112. Абатов Ш., Ережепова Б. Мамлекетимиздиң социал-экономикалық раўажланыўында хызмет көрсетиў тараўларында бәнтликти арттырыўдың әҳмийети.....	265
113. Ережепова Б.А. Хотин-қызлар иқтисодий фаоллигини орттиришда гендер тенгликни таъминлашнинг аҳамияти.	267
114. Усманов Ж.Б. Оролбўйи минтақасида кичик бизнес улушини ошириш самарадорлиги.....	269
115. Қалимбетов Х.Қ., Пирниязова Г.Ж. Фермер хўжалиқларида қўшимча тармоқларни ташкил қилишдаги асосий шартлар.....	271
116. Тлеубергенов Р.Ш. Томорқа – хонадон хазинаси, фаровонлик манбаи	274
117. Пирниязова Г.Ж., Қурбанбаев Ж.Ф. Транспорт хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам рақобат муҳитини такомиллаштириш йўллари	276
118. Kuandikov I. Aral boyi aymağin rawajlandiriwda xizmet kórsetiw tarwlarındağı investiciyaniń áhmiyeti.....	279